

U referatu *Hrvatsko-slovenske veze u doba protestantizma* autor ovoga prikaza nastojao je uokviriti hrvatsko-slovenske veze od XVI—XVIII st., od Trubara i tilingenškog kruga hrvatskih protestantskih pisaca, kada je Trubarov utjecaj na hrvatske pisce veoma značajan, do Štefana Küzmiča, kojega su *Nouvi zakon*, prema svjedočenju Frana Kurelca, upotrebljavali i gradišćanski Hrvati. Živeći, pak, u Šurdi, u blizini hrvatskih sela Zalske i Somočke županije, Štefan Küzmič ima dodir s tamošnjim Hrvatima. Autor također iznosi podatke o djelovanju i nekih hrvatskih protestanata u Prekomurju a također i podatke o stanovitom broju do sada neregistriranih hrvatskih protestantskih knjiga koje je pronašao u Šopronu, Bratislavi i Varaždinu. Iz referata izlazi da su hrvatsko-slovenske veze u XVI st. bile veoma intenzivne, da su u XVII i XVIII stoljeću jenjavale, ali da su i tada postojale i bile plodotvorne.

Za materijal skupljen u *Zborniku Štefana Küzmiča* može se reći da je nakon duljeg vremena ponovo aktualizirao protestantizam i njegove povijesne i kulturološke posljedice. Kada je riječ o tom *Zborniku*, vrijedno je reći i to da je većina radova nastala na temelju arhivske građe i literature slovenskih, hrvatskih, mađarskih, njemačkih i slovačkih autora, što bez sumnje opravdava održavanje simpozija i pojavu ovoga *Zbornika*.

Zvonimir Bartolić

DVA NOVA PRILOGA STARIJOJ POVIJESTI HRVATSKE KNJIGE

Hrvatska protestantska književnost, štampana u Njemačkoj za vrijeme reformacije u XVI st., već je dugo poznata i bibliografski obrađena od F. Bučara i F. Fanceva 1938 (*Bibliografija hrvatske protestantske književnosti za reformacije*, *Stairine JAZU XXXIX*, 49—128; usp. i M. Franičević, *Razdoblje renesansne književnosti*, *Povijest hrvatske književnosti* 3, Zagreb 1974, 163—169). Unatoč tome, Rolf Vorndran¹ nanovo opisuje one primjerke protestantskih knjiga na »srpsko-hrvatskom«, slovenskom i talijanskom jeziku koji se čuvaju u Tübingenu, tj. sedamnaest od — bez pokusnih listova (Probezettel) — ukupno trideset i sedam poznatih tiskanih djela (str. 12—14). U transliteraciji glagoljičkih naslova autor je mjestimično ispravio pogreške Bučarove bibliografije, koju je nadopunio time što je pronašao one teološke spise koji su južnoslavenskim piscima poslužili kao uzorci za njihove prijevode. Uostalom, čini se da se Vorndran koristio Bučarovom bibliografijom samo indirektno po bibliografiji J. Badalića (*Jugoslavica usque ad annum MDC*, 2. izd., Aurelia Aquensis 1966). Od Badalića je preuzeo i podatke o drugim nalazištima opisanih protestantskih knjiga, iako postoji veći broj primjeraka, kako to tvrdi i Z. Bartolić u raspravi *Književni rad Stipana Konzula i krug hrvatskih protestantskih pisaca* (*Forum JAZU XXXIV*, 1977, br. 12, 1100—1114).

U kratkom, informativnom uvodu Vorndran daje sažet pregled problematike i novije literature. Knjiga je lijepo opremljena, ali je šteta što se autor ograničio samo na primjerke koji su mu bili u Tübingenu pri ruci, ne namjeravajući dati bibliografski opis čitave protestantske štampe u Urachu i Tübingenu za reformacije.

Drugom važnom, do sada sasvim zanemarenom problematikom iz povijesti hrvatske knjige bavi se Werner Schmitz u svojoj doktorskoj disertaciji o ju-

¹ Rolf Vorndran: *Südslawische Reformationsdrucke in der Universitätsbibliothek Tübingen, Eine Beschreibung der vorhandenen glagolitischen, kyrillischen und anderen Drucke der »Uracher Bibelanstalt«*. Tübingen: Mohr 1977. VII, 108 S. (= *Contubernium. Beiträge zur Geschichte der Eberhard-Karls-Universität*. Bd 24).

žnoslavenskom tisku u Mlecima od XVI do XVIII stoljeća.² Schmitzova radnja — zapravo prva monografija na tom području (usp. prikaz H. Röhlinga, *Mitteilungsblatt. Verband der Bibliotheken des Landes Nordrhein Westfalen*. N. F. XXVII, 1977, 450—452), ima dva dijela: bibliografiju (str. 20—218) i raspravu o »pozadnji i obilježjima južnoslavenske štampe u Mlecima« (219—343).

»Bibliografija«, koju Schmitz naziva »Chronologisches Produktionsverzeichnis«, obuhvaća sve naslove knjiga na južnoslavenskim jezicima tiskanih u Mlecima, a zatim i sve »južnoslavenske« autore na bilo kojem jeziku. U svojoj bibliografiji sabrao je 308 »slavenskih«, 205 latinskih, 28 talijanskih i 42 višjezična izdanja (306). Na žalost, kod pojedinih izdanja navodi samo naslov, a ne i veličinu i broj stranica, iako je priličan broj južnoslavenskih i talijanskih knjiga sam pregledao (22). Latinske naslove preuzeo je iz bibliografije Š. Jurića (*Jugoslaviae scriptores Latini recentioris aetatis*, P. I—II, Zagrabiae 1968—1971), a način bibliografskog opisa nije uopće ujednačio. Imamo zapravo pred sobom najpotpuniji popis naslova u širem smislu »južnoslavenskih« izdanja štampanih u Mlecima od početka XVI do kraja XVIII stoljeća, koji je za sva dalja bibliografska istraživanja važan i zato što Schmitz dosta puta navodi ili nalazišta ili mjesto citata u bibliografijama. Ipak, kod nekih naslova ne navodi uopće izvor, npr. br. 258 bibliografije (98) »Baraković, Gj.: Ljubav. 1693«. Do sada su od Barakovića (1548—1628) poznate samo »Vila slovinska« i »Jarula«. U registru autora i naslova (206—218) Schmitz navodi od Barakovića »Giarulu urešenu [!]« u izdanjima 1618, 1656 (bez štampara, a po Kukuljevićevoj bibliografiji štampana »po Bart. Gianamu«), 1720. i 1792 [1702 ! usp. broj 311 bibliografije] i »Zadranina vila slovinska« [!] u izdanjima 1682 (bez štampara, po Kukuljeviću štampana kod Nik. Pezzana) i 1732, koje Kukuljević ne navodi. Ali, Schmitz ne zna za prvo izdanje, tiskano kod Turinija 1614. (I. Kukuljević Sakcinski: *Bibliografija hrvatska*, Zagreb 1860, 19).

Poznato je da Kukuljevićeva bibliografija nije uvijek pouzdana (usp. J. Živković, *Kukuljevićeva Bibliografija hrvatska*, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* IV, 1955—1957, 83—97), a ipak bi b. lo bolje da je autor temeljito iskoristio i nju i drugu bibliografsku literaturu (usp. W. Kessler, *Buchproduktion und Lektüre in Zivilkroatien und -slawonien zwischen Aufklärung und »Nationaler Wiedergeburt«*, *Archiv für Geschichte des Buchwesens* XVI, 1976, 357—373), kao npr. točne opise starih izdanja u »Starim piscima hrvatskim« i u raspravama o pojedinim autorima. Tako bi po Šafaříkovoju »*Geschichte der südslavischen Literatur*« (Bd 2, Prag 1867, 167), našao da je broj 203 bibliografije štampan kod Ginami (usp. i T. Matić, *Karnarutićevo »Vazetje Sigeta grada«*, *Grada za povijest književnosti hrvatske* XXIX, 1968, 7), itd. Popis naslova nespretno je sreden po štamparijama koje Schmitz navodi u redosljedu poslije prve »slavenske« knjige, a u tu kronologiju unosi izdanja onih štampara koji mu nisu bili poznati.

S izuzetkom str. 302—306 i 335—355, Schmitz u monografskom dijelu uopće ne razlikuje »Slavendrucke« ni po jeziku, a ni po pismu. Privilegij štampara Teodosija za štampanje knjiga »con caratteri illirici« (303) interpretira kao »pokušaj zajedničkog jezika za južne Slavene« u XVIII st. a ne kao privilegij štampanja knjiga ćirilskim slovima, itd. Schmitz ne uzima u obzir kompliciranu jezičnu i političku situaciju na slavenskom jugu u ono doba, ne vidi npr. posljedica osnivanja Kurbekove štamparije ćirilskih knjiga u Beču (usp. N. Gavrilović, *Istorija ćirilskih štamparija u Habzburškoj monarhiji u XVIII veku*, Novi Sad 1974, 135 i sl.) ni samostalnost Dubrovnika (282). Time trpi npr. njegova interpretacija uloge srpske teološke literature (337; usp. H. Röhling, *Theologica im serbischen Buchdruck des*

² Werner Schmitz: *Südslavischer Buchdruck in Venedig (16.—18. Jahrhundert). Untersuchungen und Bibliographie*. Gießen: Schmitz 1977. 8. 408 S., 20 Bildtaf. (= Marburger Abhandlungen zur Geschichte und Kultur Osteuropas. Bd 15).

18. Jahrhunderts, Kirche im Osten XVII, 1974, 103—143), a također hrvatske i srpske štampe uopće. Kako može tvrditi da može označiti »nur eines der hier in Betracht kommenden Druckhäuser als spezielles 'Slavendruckhaus'«, kada jedina knjiga, izdana od Laurentia de Rosis, Marulićevo je [latinsko!] djelo »Quinquaginta parabole« iz god. 1510?!

Pristup problematici sa gledišta južnoslavenskog unitarizma iskrivljava interpretaciju. Treba jasno razlikovati ne samo jezik i pismo, nego i ortografiju. Radnja svakako nije bez vrijednosti, jer autor navodi dosta citata iz nepoznate mletačke arhivske građe u izvornom talijanskom tekstu. Ona je ne samo terminološki nego i jezično više puta nejasna (usp. moj prikaz u Südost-Forschungen XXXVII, 1978), a uz to je preusko fiksirana na vlastitu problematiku. Autor ima svakako pravo kad ističe prevladavanje ekonomskih interesa kod mletačkih štampara i kada južnoslavensku štampu opisuje kao sastavni dio mletačke štampe. Iako nam već površna usporedba sa starijim bibliografijama nudi veći broj izdanja nego što je Schmitz sabrao u »bibliografiji«, pa iako treba pažljivo provjeravati njegove podatke, a ponuđene interpretacije primati sa sumnjom, Schmitzova radnja bit će ipak osnova za sva dalja istraživanja o mletačkoj štampi hrvatskih i srpskih knjiga.

W. Kessler

OD LEGENDI SREDNJOVJEKOVLJA DO POČETAKA HRVATSKE HISTORIOGRAFIJE

(U povodu prva tri kola edicije Splitski književni krug, Split 1977—1979.)

A) Ostvarenja

Zamisao o objelodanivanju i suvremenoj obradi književno-povijesnog stvaralaštva na splitsko-bračko-trogirskom području, pod zajedničkim nazivom Splitski književni krug, u izdanju Čakavskog sabora [sada: Književni krug] u Splitu, u širokom rasponu od srednjeg vijeka do danas, jedna je od onih pojava koje pomiču granice poznavanja prošlosti i potiču na razmišljanje o dostignutim razinama naše kulturne baštine. Dakako, problemi koje SKK donosi nisu ni novi ni nepoznati, jer u toj ediciji nema iznenađujućih otkrića, ali se ipak djela našeg književno-povijesnog nasljeđa, prvi put okupljena na jednom mjestu i pristupačna našoj znatijelji, doimaju kao nova ili, barem, pružaju posve novu priliku za razmišljanje o skrivenim labirintima naše geneze.

Izbor trogirsko-bračko-splitskog prostora ima dublju povijesnu uzročnost, napose ako iz prva tri kola SKK-a izdvojimo djela koja su nastajala od srednjeg vijeka do XVII st., o kojima će na ovom mjestu isključivo i biti govora. Jer nigdje se na istočnom Jadranu značajke komunalnog društva nisu kroz stoljeća očitovala takvom jasnoćom kao na splitsko-trogirskom području. U taj je krug, doduše, s pravom uklopljeno i stvaralaštvo susjednog otoka Brača, u srednjem vijeku čvrsto povezano s kulturnim stvaranjem obližnjeg Splita, ali unatoč tome Brač ostaje u tom krugu ponešto osamljen po ruralnim obilježjima svojega srednjovjekovlja, nasuprot visokoj razini trogirsko-splitskoga komunalnog društva.

Upravo na tom prostorno škrtom terenu koji se od Trogira do Žrnovnice plodno rastvara iz bedema planinskih vijenaca izrazito se očitovahu sve preobrazbe istočne jadranske obale — od jake antičke baštine, živo prisutne i u srednjovjekovlju, do komunalnih društava Trogira i Splita koja su se stoljećima razvijala u neposrednoj blizini kao nigdje na Jadranu, zahvaćena oštrinom neizbježnih suprotnosti, ali istodobno oblikovana u ozračju kulturnog zajedništva. Zbog toga se u srednjovjekovnom razdoblju dopunjuju i prožimaju književno-historiografska stva-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXXI—XXXII

1978—1979

Redakcijski odbor:

IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE
ZAGREB